

נאמנות האשה בטענת פתח פתוח (כתובות ט)

גליון 348

בסוף דף ח: אמר רבי אלעזר האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה. ופירש"י דלגבי נפשיה הוי מהימן לשוייה עליה חתיכה דאיסורא אבל להפסידה כתובתה לא מהימן. ומבואר בגמ' דרק באופן שאין ספק ספיקא נאסרת כגון באשת כהן או באשת ישראל שנתקדשה פחות מגיל שלש.

בדף ט: אמר רב יהודה אמר שמואל האומר פתח פתוח מצאתי נאמן להפסידה כתובתה. ורש"י למד שרבי אלעזר חלק על שמואל, וס"ל שאינו נאמן להפסידה כתובתה. ואילו בתוס' (בעמ' ב' בד"ה נאמן להפסידה) כתבו דשמואל מודה שפיר דנאמן לאוסרה עליו, ור"א נמי מצי סבר דנאמן להפסידה, עיי"ש.

והנה לא מבואר בגמרא מה טענה האשה נגד טענת החתן, שמצא פתח פתוח. ואילו לקמן במשניות בדף יב: ובדף יג. האשה מכחישה את האיש, והיא אומרת משארסתני נאנסתי או מוכת עץ אני. ולפי רבן גמליאל ורבי אליעזר היא נאמנת, ולר' יהושע אינה נאמנת. ושם איירי לענין חיוב הכתובה כמה חייב לה אבל כאן דאיירי בענין איסור האשה לבעלה לא מבואר מה טוענת האשה.

וכתב בחי' הריטב"א דהא דקאמר ר"א שהוא נאמן, דוקא כשהיא שותקת אי נמי מדברת ומכחישתו לומר בתולה שלימה נבעלת, וכיון דברי וברי, הוא נאמן אבל במדברת ואינה מכחישתו אלא שאומרת משארסתני נאנסתי או מוכת עץ אני אינה נאסרת עליו אפי' בחדא ספיקא דכיון דאיהי ברי ואיהו ספק ומסייע לה חזקה דגופא, ברי עם חזקת הגוף עדיף משמא ידיה, וכן נראה מן הירושלמי וכו'. וכן כתבו עוד ראשונים.

מבואר דאותו דין שנאמר לגבי חיוב הכתובה, שלרבן גמליאל האשה נאמנת, נאמר גם כאן שהיא נאמנת ואינה נאסרת עליו. וביאר הריטב"א דכשהיא מכחישתו הוי ברי נגד ברי ולכן הוא יכול לאסור אותה עליו אבל כשהיא מודה שהיא אינה בתולה אבל טוענת שאינה אסורה כי נאנסה או היתה מוכת עץ, כאן יש לה טענת ברי ואילו הוא אינו יודע איך היא אינה בתולה, ולכן היא נאמנת. והוסיף הריטב"א כי יחד עם הברי שלה יש לה גם חזקה דגופה.

וצ"ב איך מהני חזקת הגוף שלה לומר שנאנסה או שהיא מוכת עץ, דהחזקה בס"ה אומרת שהיתה בתולה ומה שקרה קרה יותר מאוחר, לאחר האירוסין אבל אין זה מוסיף לנאמנות שלה שהיא טוענת שקרה באונס או ע"י עץ.

גם הרא"ש (בפסקיו סי' יח) הביא זאת בשם ה"ר יונה שאם טוענת ברי שנאנסה תחתיו, נאמנת. וכתב דטעו תלמידיו לכותבו בשמו כי לא אמרה מעולם דכיון דליכא אלא חד ספיקא אזלינן לחומרא ובדיבורא לא מהימנא, דהא אמרינן לקמן דקי"ל כר"נ דלא אמרינן דברי עדיף, והא דקי"ל כר"ג היינו דוקא היכא דאיכא מיגו או חזקה, וכאן אין מיגו וגם חזקה אין כי איירי שקיבל אביה קידושיה בפחותה מבת ג'. ואין לומר דלא אמרינן ברי ושמא ברי עדיף כנגד חזקה לאפוקי ממונא מחזקתיה אבל היכא דליכא חזקה לא גרע כח הברי אלא אדרבה יש חזקה עם הברי דאוקי איתתא בחזקת היתר וצדקת ונאנסה ואמרינן ברי עדיף. ולא היא דאיכא הכא כנגד הברי רוב רצון דאונס לא שכיח ויש קול לאונס ורובא עדיף מחזקה הילכך לא סמכינן אברי דידה ואסורה. ומיהו נראה לי לקיים דבריהם מההיא דהיתר מעוברת דאליה ליה לר"ג ברי ומכשיר העובר ואע"ג דלית ליה חזקת כשרות.

מסקנת הרא"ש היא שכן מאמינים לברי של האשה, ואע"ג דאין חזקת הגוף ואין מיגו. וביאר בקרבן נתנאל (אות מ') שפסק כהר"ר יונה ולא מטעמיה שהרי הוא נתן טעם לדבריו דברי ושמא ברי עדיף כאילו זה כלל גדול בדין ואינו אלא הכי ה"ל למימר דלענין איסורא קי"ל כה"ג דברי עדיף.

ולפי"ז שהיא נאמנת רק לגבי איסורין ייצא שלגבי גביית הכתובה אינה נאמנת אלא דלגבי הכתובה אם היא טוענת שנאנסה לאחר הקידושין הרי שמגיע לה מאתים, ויש לה חזקת הגוף שזה קרה לאחר האירוסין.

ובמגיד משנה (פי"ח איסורי ביאה ה"י) כתב דנראה דדעת הרמב"ם היא דלענין איסורא דליכא אלא חד ספיקא אין משגיחין על דבריה ואסורה לו, ודלא כדברי הרא"ש.

והאחרונים הקשו על הרא"ש דמה שייך טענת ברי לגבי איסורין, שאין ברי מעלה אלא בממון כשיש טוען ונטען. אלא דיש לדון אולי תהיה נאמנת כמו שעד אחד נאמן באיסורין. וזה תלוי אם דין האשה נחשב כדבר שבערוה שצריך שנים.

וכן כתב בחי' הרשב"א דכאן הוי האשה כחתיכה ספק חלב ספק שומן דעד אחד נאמן עליה. וז"ל ואעפ"י שזו עדות אשה בגופה, הא אמרינן דנאמנת כדאיתא בברייתא לקמן (יג:) זו היא עדות שהאשה כשרה לה, כלומר לעצמה.

וביאר בקובץ שיעורים דאין כאן דבר שבערוה כי באופן שהעד מעיד שלא היה כאן דבר שבערוה ע"א נאמן. ומה שהקשה הרשב"א שזו עדות אשה בגופה, הרי בנדה האשה נאמנת על עצמה ולמה שכאן יגרע. ותירץ (באות כב) דבכלל האיסורין ליכא בעל דבר כלל ואין זו מעידה על עצמה דלענין איסור ביאת נדה היא וכל העולם שוין אבל כשמעידין עליה אם היא זונה או לא לענין זה מיתקריא בעל דבר דהא מעידים עליו שהוא כשר או פסול, ובעל דבר גרע מעד. ולכן הוסיף שהאשה כן נאמנת להעיד על עצמה שאינה זונה.

ודייק שם (באות כג) שהרא"ש שהביא שהאשה כשרה מטעם ברי, דגם באיסורין שייך דינא דברי עדיף כמו בממונא, לא משמע שלמד דהוי נאמנות של עד אחד. וביאר שם שעדות מבררת את המעשה ובמקום שיש לנו ספק העדות מסלקת את הספק משא"כ טענת ברי אינה מבררת את המעשה אלא דבמקום שיש לנו ספק טענת ברי עדיפה מטענת שמא. אבל במקום דהספק כוודאי כגון בשבויה (עיי"ש) לא מהני ברי.

ובשיעורי רבי דוד (סוף דף ט.) כתב דבתחילה הביא הרא"ש בשם תלמידי ר' יונה שברי ושמא ברי עדיף אמרינן גם באיסורין, ואת זה דחה הרא"ש דלא מהני מטעם זה באיסורין וביאר שם דבטענת ברי נחשב הברי כמוחזק ועל השני להביא ראיה אבל באיסורין הוי ברי דין אחר, דכיון שהוא אינו יודע כלום והיא יודעת, הרי ממילא דנאמנת, ואין זה דין ברי שמועיל נגד מוחזק ועל השני להביא ראיה אלא פשוט היא נאמנת. ודייק שבגלל זה בתחילה כתב הרא"ש הא דברי עדיף, ולבסוף כתב שאלים לה ברי ומהימנא, שזהו דין נאמנות ולא כמו שאמרו בתחילה דברי עדיף שאז הוא כמוחזק ועל השני להביא ראיה.

ובשו"ת חת"ם ספר (אה"ע סי' קלא) כתב דבאומרת ברי שנאנסה וכדו' הגדר הוא ששוב אין לנו ספק ומאמינים לה, והוי כחתיכה ספק חלב שאומר שהוא שומן. אין זה בגדר ברי ושמא אלא הוא נאמן. ולמרות ששם הוא מדין עד אחד נאמן באיסורין וכאן אין להאמינה מטעם עד אחד כיון שהיא בעצמה היא האיסור וההיתר אבל עכ"פ אין כאן שמא במקום הברי שלה ואפי' בלי חזקה ובלי מיגו נאמנת. הרי שלמד שנאמנת מטעם ברי ולא מדין עד אחד.

וכן אמר רבי נחום שכשיש ברי, השמא אינו עושה שום ספק, ולכן אפי' באיסורין יש מעלה לברי כי ע"י טענת ברי והשני ספק, אין כאן ספק כלל, ולכן כשהיא ברי היא מותרת לו.

ובחי' רבי שמואל (סי' טו) ביאר ברשב"א הנ"ל דס"ל דהאשה נאמנת משני טעמים, גם מצד עד אחד וגם מדין ברי, דכדי להאמין בדבר שבערוה צריך ב' נאמנויות, דלדבר שבערוה לא סגי בעד אחד, ובעי דוקא לדין טענת ברי שמועילה לזה כמו שמהני בדין ממון (עיי"ש) ולגבי נידון האיסור שבה לא שייך נאמנות של טענה, ועל זה בעינן דין של עדות של עד אחד, דעל איסור מהני עד אחד. ולגבי החלות דין שחל בה (דין נשואה או גרושה או סוטה) הוי דבר שבערוה ולא מהני עד אחד אבל טענת ברי מועילה.

נמצינו למדים שי"א שנאמנות האשה מדין עד אחד וי"א מדין ברי. והרא"ש למד שמהני מדין ברי אבל לא מדין ברי שבממונות אלא דין ברי באיסורין. וברשב"א ביאר ר' שמואל דבעינן תרתי, גם עד אחד וגם ברי כדי שתהא נאמנת.